

„...csak csupa jegyzet és tanulmány?”

Horváth Cyrill SchP (1804–1884) kézírathagyatéka
levéltáros szemmel

Ennek a dolgozatnak az apropóját Horváth Cyrill kézíratos hagyatékának levéltári rendezése adta, azé a hagyatéka, amely kulcsszerepet játszott a filozófus emlékezetének, pontosabban inkább elfelejtésének történetében. A két évtizednyi egyetemi tanítást követően elhunyt Horváth 1884. november 5-i halála után ugyanis a közvélemény abban bízott, hogy hátrahagyott kézíratai között meg fogják találni az általa *konkretizmus*nak nevezett filozófiai rendszer kidolgozott leírását, de mindenkinek csalódotan kellett tudomásul vennie, hogy a nagy mű nem létezik. Pedig a Kecskemétről származó piarista szerzetes egyébként figyelemre méltó tanári és tudósi karriert futott be: fiatalkorában az elsők között lett a Magyar Tudós Társaság tagja, az 1848–1849. évi szabadságharc leverése utáni fagyos politikai és társadalmi közegben kilenc éven át vezette a piarista rend kiemelt közéleti és hatósági figyelemben részesülő pesti gimnáziumát, és élete utolsó két évtizedében a legtekintélyesebb magyarországi filozófiai katedra birtokosa volt a budapesti egyetemen. Pályája során elkerülték a látványos bukások, s a magyar filozófiai élet nesztoraként köztiszteletnek örvendett élete végén is. Poszthumusz kudarcra, filozófiája kiérlelt és rendszerré formált leírásának elmaradása azonban megkérdőjelezte – nem teljesen jogtalanul persze – filozófusi teljesítményét.

Bár a búcsúztatásán résztvevők többsége aligha erre számított, kanonikus mű híján Horváth Cyrill nem került be a magyar filozófiatörténet kanonikus alakjai közé. Ennek ellenére mind pályája, mind filozófiai tevékenysége érdekes lehet a filozófia magyarországi művelésének múltjával foglalkozók számára, elsősorban a 19. század filozófiai „közéletének” jelentős szereplőjeként, az azt formáló intézmény- és tudománytörténeti fordulatok, viták és törekvések résztvevőjeként. Ezen régi kapcsolatok és viták, egykori szándékok és értelmezések feltárásához és jobb megértéséhez remélhetőleg akkor is hozzá tud majd járulni a kézírathagyatéka anyaga, ha valóban nincs is benne egykori gazdájának *opus magnuma*.

A szerző a Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltárának levéltárosa.
Email: szeker.barnabas@piarista.hu

A hagyaték emlékezettörténeti jelentőségét is szem előtt tartva rövid tanulmányunkat annak 1884–1885. évi átvizsgálásával, pontosabban egy rá vonatkozó új forrás elemzésével kezdjük, majd további sorsának rövid összefoglalása után tartalmának ismertetésével zárjuk.

A hagyaték első vizsgálata

Horváth Cyrill filozófusként történő leértékelésének és egyúttal emlékezete megformálásának talán legfontosabb szövege Pauer Imre (1845–1930) pozsonyi jogakadémiai filozófiatanár emlékbeszéde, amelyet a Magyar Tudományos Akadémián, a testület felkérésére és nevében 1885. november 23-án mondott el, és amely később nyomtatásban is megjelent.¹ Pauer Imre az Akadémia közönsége előtt úgy fogalmazott, hogy a felkérést megkapván „nyomban egész buzgósággal siettem tudomást szerezni a megboldogult szellemi hagyatékáról – amelynek nagy tudományos értékéről máris a legkülönfélébb hírek keringtek –; s a kegyes tanítórend kormányának lekötelező szívességéből – amelyért itt ünnepélyes köszönetet mondok – módomban is volt, hogy a legkisebb részletekig áttanulmányozhassam ez iratokat: *de kész rendszert nem találtam sehol*”.²

Arra, hogy Pauer hogyan került kapcsolatba az idős tudós irathagyatékával, pontosabb adataink is vannak. 1885. február 18–19-én Horváth két rendtársa, Fekete Endre és Csaplár Benedek életrajzi vonatkozású dokumentumokat válogattak ki a szekreterekből, és ezek alapján összeállított adatokat küldtek Pauer Imrének, aki alighanem Pozsonyból, levélben kérte ezeket. A nyári iskolai szünetében, július 28-án délelőtt aztán személyesen is járt a budapesti piarista rendházban, ahol egy-két órát töltött Csaplár Benedek társaságában a kéziratok átnézésével. Együtt kiválasztották közülük azokat, amelyek az emlékbeszéd szempontjából lényegesnek tűntek, s ezeket Csaplár két nappal később a budapesti házfőnök engedélyével Pauer után küldte Vácra, ahol utóbbi – feltehetőleg a családjánál – megszállt.³ Nem Pauer volt azonban az első, aki beletekintett az elhunyt filozófus kézírataiba.

1 Pauer Imre: *Emlékbeszéd Horváth Cyrill tisztt. tag felett*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1886 (*A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszéd*, III/6.).

2 Uo., 18.

3 Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltára (PMKL), Csaplár Benedek hagyatéka (IV.51), Saját kéziratok, Adnotationes quotidianae ab anno Chr. 1882[–1885], 1885. febr. 18–19., júl. 28., 30.

A piaristák Horváth 1884. november 5-i halála után gyakorlatilag azonnal nekiálltak a feldolgozásnak. A rendtartomány ügyeit intéző tanács, a konzisztórium november 8-án úgy határozott, hogy „tekintettel hosszas irodalmi munkálkodására, s ennek folytán remélhetőleg fennmaradt nagyobb mennyiségű kézirataira, melyek nagy figyelmet igényelnek, valamint nagyobb mennyiségű könyveire” egy négyfős bizottságot állítanak fel a hagyaték felmérésére és jegyzékelésére. A bizottság tagjai Rappensberger Kajetán budapesti házfőnök – Horváth közvetlen előjárója –, Petlanovics Alajos, a rendi kormánytanács egyik tagja, valamint a már említett Fekete Endre rendfőnöki titkár és Csaplár Benedek (1821–1906) voltak.⁴ A dunaszerdahelyi születésű Csaplárnak 1870-től kezdve megbízott rendtörténetíróként a magyar piaristák múltjának feldolgozása volt a feladata. Bár ezekben az években Révai Miklós életrajzán dolgozott, feladatából következően egyúttal a rendtartomány amolyan „mindenesé” volt irodalmi és történelmi kérdésekben, és ezzel egyben a budapesti katolikus értelmiségi körök elismert alakja.⁵ Számunkra a bizottság kulcsfigurája mindenképpen ő, nemcsak azért, mert a hagyaték iratcsomóin az ő és Fekete szignója szerepel a legtöbb helyen, hanem azért is, mert egyedül az ő naplójegyzetei adnak némi támpontot annak munkájával kapcsolatban.

Magának készített rövid emlékeztetőiből kiderül, hogy november 10-étől kezdve június elejéig összesen 46 napon foglalkozott vagy egyedül, vagy valamelyik fenti rendtársával hosszabb-rövidebb ideig, általában napi 1–3 órát a kéziratokkal és a könyvekkel.⁶ A kéziratok vizsgálatával január végére lényegében végeztek, vagyis mire Pauer elkezdett foglalkozni az anyaggyűjtéssel, addigra a terjedelmes hagyaték már rövid idő alatt áttekinthető, strukturált állapotban volt, és látogatása alkalmával az azt talán legjobban átlátó személy állt mellette.

- 4 PMKL, Magyar rendtartomány új levéltára (I.1.b), Konzisztórium-i jegyzőkönyvek, A kormánytanácsi ülésekről vezetett jegyzőkönyv (1883. júl. 19.–1885. jan. 20.), 1884. nov. 8-i ülés.
- 5 Személyére lásd: Prónai Antal: *Csaplár Benedek emlékezete*. Szent István Társulat, Budapest, 1907 (*A Szent István Társulat Tudományos és Irodalmi osztályának felolvasó ülései*, 64.); Ortvy Tivadar: *Emlékbeszéd Csaplár Benedek lev. tag felett*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1908 (*A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek*, XIII/10.); Nyers Lajos: *Csaplár Benedek*. In Balanyi György (szerk.): *Magyar piaristák a XIX. és XX. században: Életrajzi vázlatok*. Szent István Társulat, Budapest, 1942, 167–184. Révai-monográfiája: *Csaplár Benedek: Révai Miklós élete*. I–IV. Aigner Lajos, Budapest, 1881–1889.
- 6 PMKL, IV.51, Saját kéziratok, Adnotationes quotidianae ab anno Chr. 1882[–1885], passim.

Csaplár Benedek feljegyzéseinek másik tanulsága, hogy ő volt a nekrológok és megemlékezések egyik adatforrása. A haláleset után ő állt a rendházban a napisajtó küldönceinek a rendelkezésére, tollba mondta a nyomatos hírszolgálatok képviselőjének és a katolikus *Magyar Állam* című napilap szerkesztőjének, Lonkay Antalnak Horváth életrajzi adatait, és ő írta meg a budapesti rendház házfőnöke nevében a gyászjelentést.⁷ A temetést követő hónapokban pedig Pauer Imre mellett szinte mindenki mással is találkozott, aki Horváth életművének feldolgozásában érdekelt volt.⁸ Többször felkereste őt a filozófus öccse, Horváth Döme, aki már ekkor tervezte az irodalmi kéziratok – jóval később megvalósult⁹ – összkiadását, illetve rendtársuk, Weiszbarth Károly, aki adatokat és inspirációt gyűjtött beszélgetéseik alkalmával készülő disszertációjához (*Horváth Cyrill mint költő* című írását a *Figyelő* adta közre 1886-ban, folytatásokban).¹⁰ Átnézte egy másik ifjú piarista, Váradi Károly rövid cikkét, amely egy napilap olvasóival ismertette meg Horváth filozófiáját.¹¹ (Az egyetlen kivételnek a filozófiai életmű alapos ismertetését a *Magyar Philosophiai Szemlé*ben leközölt Horváth-tanítvány, Nemes Imre tűnik, aki ekkoriban Nagyváradon tanított.)¹²

Adatközlői szerepét tekintve akár magát Csaplárt is sejthetnénk a sajtót a halálhírrrel együtt körbejáró és magas elvárásokat támasztó közlés mögött a kéziratok között rejtőző „kész rendszerről”. Jegyzetei azonban nem erről tanúskodnak. Egyik utolsó, erre vonatkozó feljegyzésében, amely a többihez képest szokatlan terjedelmével is kiemelkedik, mintegy lezárva a hagyatékügyet, így írt: „[1885. augusztus 3.]... beszélgetés a házfőnök atyával az elhunyt Horváth Cyrill könyveinek könyvtárba viteléről. A kéziratok átvitelét megtagadtam, ugyanis nem akarom azok megcáfolásának terhét magamra venni, akik a fecsegő

7 PMKL, IV.51, Saját kéziratok, Adnotationes quotidianae ab anno Chr. 1882[–1885], 1884. nov. 5–6., 25–26.

8 A következőkben felsorolt találkozásokra vonatkozó bejegyzéseket lásd: PMKL, IV.51, Saját kéziratok, Adnotationes quotidianae ab anno Chr. 1882[–1885], 1884. nov. 20., dec. 4., 13., 23., 28–29., 1885. febr. 8., 14., márc. 30., aug. 18–19.

9 *Horváth Cyrill szépirodalmi munkái. Szomorújátékok*. I–II. Horváth Döme, Kecskemét, 1900.

10 Várfalvi [Weiszbarth] Károly: Horváth Cyrill mint költő. *Figyelő*, 1886 (20):321–343, 1886 (21):49–59, 79–101.

11 Váradi Károly: Horváth Cyrill concretismusa. *Magyar Állam*, 1885 (26):31–32.

12 Nemes Imre: Dr. Horváth Cyrill élete és bölcsészete I–II. *Magyar Philosophiai Szemle*, 1885 (4):1, 13–34; illetve 2, 124–142. Az adathiány persze nem zárja ki, hogy ő is igénybe vette valamelyik szerzetes segítségét írásához, de róla azt is lehet tudni, hogy jól ismerte mesterét, tehát nem feltétlenül szorult rá erre.

újságíró (Lévay Imre)¹³ miatt már eddig is hamis vélekedésekkel hozakodtak elő, mintha nyomdakész művek maradtak volna kéziratban. Ezt már a konzisztórium többi tagjának is kijelentettem.”¹⁴ A kéziratokkal hónapokon át dolgozó szerzetes konklúziója azért érdekes, mert egyértelműen a nyomdakész mű, azaz a „kész rendszer” hiánya felől nézte munkája eredmény(telenség)ét. Elég valószínűen hangzik, hogy ehhez hasonlóan nyilatkozott az őt a fenti beszélgetésnél egy héttel korábban felkereső Pauer Imrének is.

Pauer Imre bevezetesként idézett mondataihoz visszatérve, a Csaplár-féle naplójegyzetek adatai alapján kiderül, hogy némileg túlzott, amikor azt állította, hogy „a legkisebb részletekig” áttanulmányozta azokat – valójában sokkal inkább ennek a vizsgálatnak az eredményeire támaszkodott. Ezen a ponton pedig felmerül az a kérdés, hogy Pauer vajon nem a Csaplár Benedektől kapott információk és a vele folytatott beszélgetés eredményeként emelte-e az emlékbeszédében maga is Horváth Cyrill filozófusi életművének központi elemévé a meg nem talált rendszert? Vajon nem a kéziratokat darabonként átnéző Csaplár találta-e meg azt a „három oldalra terjedő fejtegetést, ilyen cím alatt: Mi sajátképen a concretismus?”, amelyet úgy mutatott be, mint az egyetlen dokumentumot, amelyből Horváth sajátos filozófiájáról tájékozódni lehet?

Hasonlóan érdekes a „fecsegő újságíróra” vonatkozó megjegyzés. Mivel rendtársáról volt szó, feltételezhetjük Csaplár jólétesültségét, azonban Lévay Imre Veszprémben élt és egy ottani lap szerkesztője volt, nem teljesen kézenfekvő tehát, hogy pont tőle került a fővárosi lapokba a „kész rendszer” kéziratáról szóló információ. Az is lehet azonban, hogy Csaplár egy régebbi újságcikkre gondolt. Varga Péter András e lapszám-ban olvasható friss kutatása éppen arra vezetett, hogy az opus magnum asztalfiókban lévő kéziratának első említése talán egy 1866. decemberi, *Vasárnapi Ujság*-beli névtelen portrécikkben található, és az információ a filozófus halála idején már több helyen is olvasható volt nyomtatásban.

Természetesen lehet, hogy további forrásszövegek vizsgálata után mindkét felvetés tévesnek bizonyul majd, az azonban így is világos, hogy a Pauer Imre emlékbeszédének elkészülése mögött húzódó eseménysor számos eleme megismerhető nem elsődlegesen filozófiatörténeti források alapján.

- 13 Lévay Imre (1842–1895) piarista szerzetes, ekkor a veszprémi rendház főnöke, a gimnázium igazgatója, maga is újságíró, 1884-től a *Veszprémi Közlöny* c. lap szerkesztője. 1891–1895 között tartományfőnök. Léh István: *A magyar piarista rendtartomány történeti névtára / Catalogus Religiosorum Provinciae Hungariae Ordinis Scholarum Piarum 1666–1997*. S. a. r., kieg. Koltai András. METEM, Budapest, 1998, 234.
- 14 PMKL, IV.51. Saját kéziratok, Adnotationes quotidianae ab anno Chr. 1882[–1885], 1885. aug. 3. (A szerző fordítása.)

A hagyaték sorsa és rendezése

Horváth Cyrill kézírathagyatéka a rendi vizsgálóbizottság döntésének megfelelően nem került a levéltárba, és egykori tulajdonosához hasonlóan rövidesen kiesett mind a tudományos közélet, mind a rendi közösség érdeklődéséből.¹⁵ Sorsa azonban a budapesti piarista rendház és a rendtartományi levéltár története, illetve a Horváth Cyrillre vonatkozó irodalom hivatkozásai alapján viszonylag jól nyomon követhető.

Bő három évtizeddel Horváth Cyrill halála után felépült a budapesti rendház és gimnázium új épülete. Az építkezés befejeztével, 1918-ban került sor a régi rendház azon szárnyának kiürítésére, ahol egykor a filozófus szerzetesi szobája volt. Kornis Gyula, aki ekkor még piarista szerzetes volt, ez év áprilisában visszaadta Alexander Bernátnak 13, bécsi és berlini tanulmányai idején Horváth Cyrillhez írt levelét. Feltehetőleg ekkor vette magához az Alexander úti- és tanulótársától, Bánóczi (Weiss) Józseftől Horváthnak küldött leveleket is. (Amint ismert, a két levélgyűjteményt tíz évvel később, 1928-ban, mindkét érintett halála után adták ki.)¹⁶ Egy piarista irodalomtörténész, Perényi József is publikált 1918-ban egy Döbrentei Gábor által Horváthnak írt levelet.¹⁷ Mindez a levelezés mai állapotával összevetve (lásd lejjebb) valószínűvé teszi, hogy a kéziratok átköltöztetésekor a levelezést (és talán még más anyagokat is) részben vagy majdnem teljesen kiselejtezték.

A költözést követően a tartományi levéltárat újrarendezték, és iratjegyzékét 1922-ben kiegészítették. Ebből látszik, hogy a Horváth-hagyaték ekkor még mindig nem, csak valamikor 1923 és 1943 között került be oda.¹⁸ A jegyzékbe Biró Imre rendfőnöki asszisztens vezette be, aki

- 15 A pontosság kedvéért megjegyzendő, hogy három kéziratcsomó a többitől függetlenül mégis bekerült az archívum kézírattári (azaz szerzői műveket tartalmazó) részébe. Bekerülésük ideje és módja ismeretlen. Lehetséges, hogy ez az a néhány kézirat, amelyet Pauer Imrének küldtek el Vácra, ugyanis tudjuk, hogy kísérőokmányok is készültek a kölcsönadáskor, tehát számítottak a visszaadásukra, amelynek körülményei azonban nem ismertek.
- 16 *Alexander Bernát ifjúkori levelei Horváth Cyrillhez.* Bev., s. a. r. Szemere Samu. Budapest, 1928, 7. Kornis juttatta el Alexander peregrinációs társa, Bánóczi (Weiss) József Horváthhoz írott leveleit is Blau Lajosnak, aki szintén 1928-ban tette közzé azokat. Ez azonban nem biztos, hogy 1918-ban történt, mert akkor még a levélíró is élt. Lásd: Blau Lajos: Bánóczi József levelei Horváth Cyrillhez. *Magyar Zsidó Szemle*, 1928 (45):3–4, 108–142; 110.
- 17 Perényi József: Döbrentei Gábor levele Horváth Cyrillhez. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1918 (28):4, 426–427.
- 18 A levéltár 1922-ben lerajzolt topográfija szerint későbbi raktári helye akkor még üres volt: PMKL, Archivum Provinciae Hungariae Vetus (I.1.a), Inventaria archivi, Topographia archivi [1922]. A levéltári jegyzékbe utólagos bejegyzést író (PMKL,

megírta Horváth Cyrill „életrajzi vázlatát” is a rendtartomány 1942–1943-ban megjelentetett reprezentatív jubileumi kiadványainak egyikébe. Bíró biográfiája tartalmaz ugyan néhány hivatkozást a hagyatékban található iratokra, de filozófiájának önálló értékelésével nem kísérletezett.¹⁹ A 20. század első felének mérlege a hagyaték felhasználása szempontjából tehát mindösszesen néhány levélkiadásban vonható meg.

A század második felében még ennyi sem történt, a viszonyok is kevésbé voltak kedvezőek akár a piarista levéltári anyag kutatásához, akár 19. századi pap-filozófusok életművében való elmélyüléshez. A legnagyobb eredménynek azt tekinthetjük, hogy az anyag egyáltalán fennmaradt az archívum többszöri költöztetése és a gyakran távolról sem ideális tárolási körülmények ellenére.²⁰

Az utolsó, már 21. századi költözést követően megfelelő helyet és új struktúrát kapott a rendtartomány levéltára a régi-új Duna-parti épületben. 2011-ben Koltai András levéltáros Horváth Cyrill irataiból is önálló egységet, fondot alakított, amely így a kéziratár vegyes anyagai közül a szerzetesi hagyatékok sorába került.

Ilyen előzmények után került sor nemrég a fond belső rendjének kialakítására és leírására. A rendezés során a terjedelmes, majdnem két folyóméternyi kéziratömeget a szerzetesi hagyatékoknak a levéltárban szokásos sorozataiba – *Saját kéziratok*, *Mások kéziratai*, *Iratok*, *Levezetés* – tagoltuk, s ezeken belül a leírás legalsó szintjeként tételekbe szerveztük. Az anyag tagolásának ezen egyszerű, irattípusokon alapuló levéltári logikája azt az előnyt hordozza, hogy nem kell az iratok keletkezésének mélyebb belső összefüggéseit – amelyek a személyes hagyatékok esetében rendkívül sokfélék lehetnek – feltárni a csoportosításukhoz. Így egyes kéziratok keletkezési idejének vagy tartalmi kapcsolódási pontjainak megállapítása a későbbi kutatómunka feladata maradhat anélkül, hogy a leírás (és a raktározás) rendjén változtatni kellene.

De mi is található a hagyatékban? A sorozatok tartalmát hátulról előrefelé – az egyszerűbbtől a bonyolultabb felé – haladva ismertetjük.

I.1.a, Inventaria archivi, Elenchus archivi [1809–1953], 306.) Bíró Imre 1920 és 1943 között végig tartományfőnöki asszisztens volt, és a budapesti rendházban lakott, így volt hozzáférése a levéltárhoz, elvileg bármikor betehette tehát Horváth iratait. A legvalószínűbb, hogy alább hivatkozott tanulmányának előkészületei közben kerített erre sort. Hagyatékában sajnos nincs erre utaló nyom: PMKL, Bíró Imre hagyatéka (IV.148).

- 19 Bíró Imre: Horváth Cirill. In Balanyi György (szerk.): *Magyar piaristák a XIX. és XX. században: Életrajzi vázlatok*. Szent István Társulat, Budapest, 1942, 81–96.
- 20 Részletesebben lásd: Koltai András: *Bevezetés a piarista rend magyarországi történetének forrásaiba és irodalmába*. Piarista Tartományfőnökség, Budapest, 2007 (*Magyarország Piarista Múltjából*, 1), 25–26.

Horváth Cyrillnek írt levelekből mindössze 32 darab maradt fenn, általa írottakból (fogalmazványok stb. formájában) egy sem, ami hivatali feladatait és közéleti státusát tekintve, illetve a levelezéséről ismert adatok fényében is sajnos nagyon kevés. Ez még úgy is igaz, hogy a Magyar Tudományos Akadémia, a pesti egyetem és a bécsi k. k. Unterrichtsrat tisztségviselőinek hivatalos leveleit és körleveleit már a következő, *Iratok* sorozat tartalmazza, együtt Horváth Cyrill e szervezetekben végzett munkájának dokumentumaival. Ide kerültek tehát például egyetemi tanári diáknévsorai, előadásainak egy-két fennmaradt féléves rendje, illetve az Akadémia felkérésére írt műbírálatainak vázlatai és fogalmazványai. Utóbbiak bizonyára kölcsönösen kiegészítik egymást a bírálatok egykor beküldött, ma az MTA Kézirattárában őrzött példányaival. A *Mások kéziratai* sorozat túlnyomó részét szintén egyetemi vonatkozású anyag: a hallgatók több tucatnyi filozófiai vizsgadolgozata teszi ki. Kisebb részben köszöntő írások és megemlékezések találhatók itt (ez utóbbiak nyilván halála után kerültek a hagyatékba).

A teljes hagyaték öthatod részét kitevő *Saját kéziratok* sorozatban tételekbe soroltuk Horváth Cyrill életében megjelent filozófiai, pedagógiai, illetve irodalmi műveinek kéziratot példányait.²¹ Külön gyűjtöttük össze – tudomásunk szerint – meg nem jelent, jellemzően filozófiai és pedagógiai tárgyú, rövidebb írásait. Egyetemi kurzusai közül három etikai és egy-egy filozófiatörténeti, logikai, ontológiai és filozófiai teológiai előadássorozat összefüggő, de többnyire töredékes leírását vagy vázlatát is sikerült azonosítani. Filozófiai tárgyú kézíratainak zömét azonban egy hatalmas, tematikusan tagolt jegyzetanyag adja.²² Horváth először filozófiai aldiszciplínákhoz (esztétika, etika, filozófiatörténet, ismeretelmélet, logika, metafizika, metodológia, ontológia, pszichológia, természetfilozófia stb.), majd ezen belül egyes kulcsfogalmakhoz rendelte a jegyzetek lapjait, amelyek egyaránt tartalmaznak más szerzőktől vett idézeteket és tartalmi összefoglalókat, illetve hosszabb-rövidebb saját gondolatmeneteket. Az így kialakított két-, helyenként háromszintű struktúrát pedánsan rávezette a jegyzetlapokra. Az anyagot 15 főlő méretű füzet egészíti ki, amelyekben – valószínűleg pályafutása vége felé – rendszerezte a lapokra írt anyagot.

Végül meg kell említeni ego-dokumentumként és életrajzi forrásként is hasznosítható írásait. Egyfelől azt az önéletrajzi töredékeket és bibliográfiákat tartalmazó iratcsomót, amelyet külső jegyeiből ítélve halála után

21 Nyomtatásban megjelent műveinek bibliográfiáját lásd: *A magyar rendtartomány levéltárosai*, [összeáll. Koltai András – Szekér Barnabás], 'Horváth Cyrill'. URL: <https://archivum.piarista.hu/oldal/horv%C3%A1th-cyrill> (2021. 01. 28.).

22 Vö. Pauer, : i. m., 22.

állítottak össze, talán éppen Pauer Imre számára még 1885-ben. Másfelől naplótöredékeit, amelyeknek talán az 1833 és 1844 közötti évek egyes szakaszait lefedő darabjai a legértékesebbek, mert ezen, szegedi líceumi filozófiatanári éveiről dráma- és verskéziratain kívül szinte semmi más nem maradt fenn.

✱

„Egy philosophusnak kellene megállapítania, van-e valami eredeti és kidolgozott rendszere, vagy csak csupa jegyzet és tanulmány?” – írta Biró Imre talán 1940 táján (némileg műfajidegen módon) a levéltári jegyzékbe, Horváth Cyrill hagyatékának bejegyzése alá.²³ Láthattuk, hogy 1885-ben a teljes hagyatékot azért vizsgálták át, hogy erre a kérdésre választ kapjanak. Biró tulajdonképpen a vizsgálóbizottság kérdését ismételte meg egy olyan helyen, ami arról tanúskodik, hogy csak az utókortól remélt rá választ. Mi azonban szerencsére nem vagyunk arra kényszerítve, hogy ismét ezt a kérdést próbáljuk megválaszolni, s Horváth Cyrill kéziratái számos további kérdésünkre is válasszal szolgálhatnak.²⁴

23 PMKL, I.1.a, Inventaria archivi, Elenchus archivi [1809–1953], 306.

24 Ilyesfajta kérdésekre lásd: Mester Béla vonatkozó írásait (pl. Mester Béla: A rendszeralkotás terhe. In Bárcki Zsófia – Račeková Katarína (szerk.): *Piaristická a neotomistická tradícia / Piarista és neotomista hagyomány II*. Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra, 2010, 5–18.) és Varga Péter András e folyóirat számban megjelentetett tanulmányát.